

Utvärdering av Athena – ett kvinnofridsprojekt

Bakgrund

Sedan våren 2007 har det länsstyrelsefinansierade kvinnofridsprojektet Athena erbjudit insatsen kvinnostöd till misshandlade kvinnor boende i stadsdelarna Hägersten/Liljeholmen, Skärholmen och Älvsjö. I mars 2007 anställdes den första kvinnostödjaren och en andra kvinnostödjare ett år senare. Kvinnostödsverksamheten är fr o m 2010 permanentad och bedrivs även fortsättningsvis med Hägersten/Liljeholmen som huvudman och Älvsjö samt Skärholmens stadsdelsförvaltningar köper tjänsten.

Vid tidpunkten för utvärderingen vid projekttidens slut, oktober 2009, hade kvinnostödjarna avslutat kontakten med 43 kvinnor. Det är dessa 43 kvinnor som utgjort populationen för utvärderingen.

Syftet med utvärderingen är dels att fånga kvinnornas uppfattning om det stöd de erhållit och dels att identifiera vad som kännetecknar det kvinnostöd som utvecklats inom ramen för Athenaprojektet.

Tre typer av metoder har använts för att genomföra utvärderingen.

- systematiserad dokumentation
- intervju med kvinnostödjarna
- enkäter riktade till de kvinnor som erhållit stöd.

Dokumentationen

Vid projektstarten skapades ett formulär som en del av den övriga dokumentation som fördes avseende kvinnorna. Idén med formuläret var att på ett enkelt och överskådligt sätt överföra och systematisera den kontinuerliga dokumentation (se bilaga 1). Den har även bidragit med viss statistik.

Intervju med kvinnostödjarna

Syftet med att intervjua kvinnostödjarna var att få en fördjupad bild av den information som dokumentationen gav. Genom intervjuerna kunde dokumentationsbegrepp som ”stödsamtal” och ”praktisk hjälp” få ett mer substantiellt och rikhaltigt innehåll.

Enkäten

Syftet med denna utvärderingsdel har varit att ta reda på om kvinnorna upplever att de fått hjälp och stöd av kvinnostödjaren och vad som – i så fall – har varit till hjälp. Av de 43 kvinnor som erhållit insatsen kvinnostöd under perioden har 37 kvinnor erhållit enkäten. De kvinnor

som inte fått enkäten har antingen haft okänd adress vid tillfället eller av andra orsaker inte kunnat nås. Av de 37 kvinnor som fått enkäten har 18 svarat. Varför man inte svarat har vi ingen kunskap om. Vi vet således endast hur drygt hälften av kvinnorna har upplevt denna stödinsats. Kvinnostödjarnas beskrivning av stödets innehåll stämmer till avgörande delar överens med vad kvinnorna anser. Denna brukarorienterade del av utvärderingen bygger på enkäter med i huvudsak öppna svar (se bilaga 2).

Det kvinnostöd som utvecklats inom ramen för Athenaprojektet har en specifik inriktning; det är ett stöd som tar sin utgångspunkt i kvinnornas egen vardag och livsmiljö, alltså inte främst ett stöd som förmedlas i kontorsmiljö. Detta utifrån att man noterat att det fanns ett glapp i stödet mellan att bo hemma och att bo i skyddat boende; det fanns inget stöd så länge kvinnorna var kvar i hemmet.

Kvinnostödjare: Det är unikt med den här typen av stöd som vi ger eftersom jobbar ute i kvinnans liv - att hon inte kommer till oss utan att vi kommer till henne. Flera kvinnor har sagt det också, att de tycker det är så positivt att vi kommer till dem, att de blir glada när vi säger: ja, men jag kan komma hem till dig. Det innebär så många positiva saker, bland annat när man har barn. Man ska klä på och ut... och nästan alltid är något av barnen sjukt. Och sen att de får vara på sin arena, där de känner sig trygga, där de kan krypa upp i soffan och gråta. Det är en väsentlig skillnad att vara på någon annans revir. Det blir hon som sätter agendan hemma hos henne. Det blir en trygghet på ett annat sätt. (...) Och de kan kräva mer av oss också när vi är där ute på fältet, vilket de aldrig skulle göra om jag satt i egenskap av socialsekreterare. Då skulle de aldrig säga: du ska göra det här. Men när vi är på deras arena så kan de kräva mycket mer på ett annat sätt.

Några fakta

Av de 43 kvinnor som tagit del av insatsen kvinnostöd under utvärderingsperioden har 36 barn och 7 är ensamstående. Det är således nästan 85% av kvinnorna som har barn.

Hur länge kvinnorna haft kontakt med kvinnostödjarna varierar. Den största gruppen – 42% (18 kvinnor) – har haft kontakt mellan en och fem månader, 28% (12 kvinnor) mellan sex månader och elva månader och slutligen 30% (13 kvinnor) mellan ett och två år.

Av de 43 kvinnorna har 85%-90% lämnat sina män. Vissa har sedermera gått tillbaks till sina män och en del har fortsatt kontakt.

Vad är kvinnostöd?

Utifrån dokumentation och intervjuer med kvinnostödjarna har fem övergripande områden identifierats när det gäller stödets faktiska innehåll. Dessa är:

- Stödsamtal
- Vägledning och rådgivning
- Praktiskt stöd
- Samarbete/samverkan

Det sistnämnda, samverkan, rör de kontakter kvinnostödjarna har med myndigheter och andra organisationer utanför själva mötet med kvinnorna.

När det gäller stödets innehåll, uppdelat i stödsamtal/vägledning och rådgivning, praktisk hjälp och samverkan, har samtliga kvinnor erhållit stödsamtal/vägledning och rådgivning, 70% har dessutom tagit del av praktisk hjälp och i 63% av fallen utgör samverkan med andra parter en påtaglig del av stödarbetet. (Dessa fakta är baserade på dokumentationen). När det gäller vad som rubricerats som ”trevligheter” har detta inte dokumenterats som statistik.

Kvinnostödjarna beskriver stödet som ett ”smörgåsbord” av insatser utifrån vilket kvinnorna i stor utsträckning själva bestämmer vad som är relevant och önskvärt att ta del av.

Stödsamtal

Stödsamtal är en samlingsbeteckning för en rad mer eller mindre tydligt avgränsade områden inom vilka samtalen mellan kvinnorna och kvinnostödjarna kretsar. Det rör sig om samtal kring våldet, om den så kallade normaliseringsprocessen och uppbrottsprocessen. Men stödsamtal handlar inte enbart om det svåra och problematiska i den misshandlade kvinnans tillvaro. Det finns en annan viktig aspekt: att erbjuda ett alternativ till en trängd och i vissa fall mycket isolerad tillvaro genom att även samtala *om annat*. Detta kan kallas vardagsprat eller vardagssamtal och rör andra områden av livet, även sådant som kan vara lättsamt och trevligt. Den här typen av stöd äger ofta rum på allehanda platser; på ett café, i en affär eller under en stunds promenad.

Om våldet

Stödsamtalen utgår i stor utsträckning från det våld som kvinnan varit utsatt för och kan exempelvis röra *bekräftelse av misshandelssituationen*. Kvinnostödjarna beskriver att kvinnorna kan behöva bekräftelse på att de faktiskt varit utsatta för våld och hjälp med att se våldshistoriken i relationen till mannen. Kvinnorna kan inte alltid sätta

ord på att det är våld de varit utsatta för såvida det inte är fråga om mycket tydliga våldshandlingar, som kraftiga slag och liknande. Kvinnorna jämför sig också med andra som de menar varit värre utsatta; de graderar våldet och förminskar vad de själva varit utsatta för. Det kan även vara fråga om att kvinnans närmaste omgivning aldrig bekräftat att hon varit misshandlad; ingen har reagerat, ingen verkar ha sett, ingen har ringt till polisen. Detta kan medföra att hon förringar våldshändelserna eller lägger skulden på sig själv. Att bli misshandlad tycks ”normalt” - även om det inte känns så. Kvinnostödjarna kan på så sätt bekräfta känslan av att kvinnan varit utsatt för något som inte är acceptabelt.

Kvinnostödjare: När de träffar oss bekräftar vi hennes känsla av att det här inte är rätt. Det är ganska vanligt.

Exempel: En kvinna berättar att mannen inte misshandlat henne påtagligt fysiskt förrän nyligen. När kvinnan börjar formulera sin historia för kvinnostödjaren, hur det sett ut dessförinnan, kommer det fram att han varit ”gapig”, bråkat och skrikit, att han knuffat henne, att han successivt isolerat henne och krympt hennes livsutrymme under flera år, skrämt upp henne, förbjudit henne att ha kontakt med vänner och familj. Kvinnan berättar att hon kände sig rädd men inte visste om det var en befogad rädsla, hur det borde kännas....

Att få misshandeln bekräftad av en professionell person har särskild betydelse, menar kvinnostödjarna. Det blir en bekräftelse på att det har ”hänt på riktigt” när samhällsinstanser som polis och socialtjänst tar det som hänt på allvar.

Tillsammans gör man också en *kartläggning av våldet* och använder då en strukturerad metod – ”makt- och kontrollhjulet”. Alla former av våld – fysiskt, psykiskt, ekonomiskt, sexuellt och materiellt – finns representerade och kvinnan får själv fylla i formuläret och identifiera vad hon anser att hon varit utsatt för. Formuläret får kvinnan sedan behålla, tillsammans med andra viktiga papper som rör hennes livssituation, vilka sätts in i en pärm som kvinnostödjarna tillhandahåller.

Kartläggning av våldet bidrar till att kvinnan får hjälp att skapa sig en bild av sin situation, vilket även är av vikt inför en kommande rättsprocess. Samtidigt får också kvinnostödjarna en uppfattning om vem mannen är och vem man har att göra med. I samband med kartläggningen gör man i förekommande fall också en hot- och riskbedömning av mannen – en metod som kvinnostödjarna fått ta del av bland annat genom polisen.

På det sättet kan kvinnostödjarna få en uppfattning om vilka riskindikatorer som finns, om det rör sig om en tungt belastad kriminell person, en drogmissbrukare, någon som är psykiskt sjuk etc. Om det rör sig om hedersrelaterat våld är det också viktigt att få en

uppfattning om vilka faror som finns och hur kvinnostödjarna kan identifiera dessa faror och vilka strategier som blir nödvändiga för att undvika farliga situationer. Identifikation av faror och strategier är en del av den *säkerhetsplanering* som regelmässigt görs tillsammans med kvinnan.

Att kunna identifiera farliga situationer är oerhört viktigt, menar kvinnostödjarna:

Att leva i en våldssituation 24 timmar om dygnet är att jämföra med tortyr. Det är samma mekanismer som drar igång, vilket bland annat handlar om att man ”stänger av”. Det gör att det blir svårt att identifiera fara. Vi blir helt chockade ibland när vi hör hur kvinnorna lever. De lever, bildligt talat, med kniven på strupen utan att inse att det är fullständigt livsfarligt, för de har ”stängt av” den funktionen. Vi kan hjälpa henne att sätta ord på sin situation och påtala hur viktigt det är att hon identifierar vilka situationer som faktiskt är farliga. För att kunna ta sig ur en farlig situation måste man kunna identifiera den.

Kvinnorna kan tendera att förminska våldet, säger kvinnostödjarna. Men genom att gå igenom och prata om vad som faktiskt hänt, genom att hänvisa till forskning och statistik, kan kvinnostödjarna peka på troliga scenarier om det exempelvis rör sig om en kriminellt belastad person, att han kanske inte är så ofarlig som kvinnan försöker hävda. Kvinnostödjarna menar att kvinnornas tendens att förminska allvaret i situationen kan bero på att hon inte orkar se att det är farligt.

Kvinnostödjare: Men där har ju vi ett ansvar att göra henne uppmärksam på detta och att man kanske måste vidta speciella åtgärder för att skydda henne.

Kartläggningen av våldet kan även – om det journalförs – användas för att styrka kvinnans berättelse under rättegången.

Stödsamtalen handlar också om våldets konsekvenser som begränsningar och rädslor, skuld och skam. Kvinnor som levt i misshandelsförhållanden under längre tid är ofta vana vid att deras gränser för ett acceptabelt beteende från mannens sida inte respekteras. Detta kan till slut medföra att kvinnan inte längre har någon uppfattning om, alternativt inte kan uttrycka, vad som är ett rimligt och normalt förväntat beteende. Kvinnostödjarnas uppgift blir då att hjälpa kvinnorna att *sätta gränser gentemot mannen*.

Ett sätt att arbeta med att stärka kvinnan i hennes förhållningssätt gentemot mannen är att arbeta konkret med papper och penna. Kvinnan uppmanas att dokumentera situationer då mannen uppträder hotfullt, respektlöst eller överträder beslut och att öva på att ”säga nej”, att markera gränserna för vad hon accepterar och inte. Det kan

gälla att neka mannen tillträde till hennes hem (om de separerat) eller hålla fast vid att det är hon som bestämmer när han får besöka henne.

Innan kvinnan börjar ”praktisera gränssättning” samtalar kvinnostödjarna och kvinnorna om man om vad som kan hända när kvinnan agerar på ett nytt sätt i förhållande till mannen. Två scenarier är vanliga, menar kvinnostödjarna. Det ena är en upptrappning av våldet, vilket identifieras som en strategi från mannens sida att ta tillbaka makten från en kvinna som börjat ”säga ifrån”. Det andra som kan inträffa är att mannen helt enkelt retirerar, vilket sammankopplas med att han inte längre upplever att han har makt över kvinnan och ”ger upp”. Om det finns risk att våldet ökar, förstärks säkerhetsplaneringen (exempelvis skyddat boende, hemliga personuppgifter etc).

Normaliseringsprocessen

Det är viktigt, menar kvinnostödjarna, för kvinnor som varit utsatta för våld, att de kommer till insikt om vad det är som har gjort att de kunnat leva under sådana livsomständigheter. Det är inte ovanligt att kvinnorna säger – efter att de lämnat mannen – att de inte kan fatta hur de kunde vara så ”dumma i huvudet” och stanna kvar.

Kvinnostödjare: Vi måste förstå det här fenomenet för att inte döma kvinnan när hon väljer att stanna kvar, om hon nu gör det. För henne är det här normal vardag, och det är inte bara hon som normaliserar det här, det är också mannen och barnen. Det är en överlevnadsstrategi för att man inte orkar se att det här är käpprätt åt helvete rent ut sagt. Går det tillräckligt långt kan kvinnan normalisera situationen så att hon tycker att hon är värd det, att han nästan är god som slår henne, att hon behöver det här för att hon är så usel och lagar så dålig mat... då är det ju bara bra att han klappar till henne lite då och då så att hon fattar... de här psykologiska försvaren är så starka. Det går att jämföra med en gisslansituation, där den som är tillfångatagen normaliserar situationen och förövaren för att man inte ser någon utväg. Det blir ett sätt att stå ut. Och den processen måste man jobba jättemycket med och visa på att det här är inte normalt.

Ett begrepp som ofta används i kvinnostödsammanhang är just *normaliseringsprocessen*. Det innebär att kvinnan – och även barnen – anpassat sitt liv efter våldet. Våldet blir en del av vardagen, det ”kryper in” i alla beståndsdelar av familjens liv och internaliseras som något normalt: ”det är så här vi lever”. Familjen känner kanske heller inte till något annat levnadsmönster än detta och kvinnan är ofta så nedbruten att hon inte kan se några alternativ, menar kvinnostödjarna.

Kvinnostödjare: Slaget kommer kanske inte när hon känner sig stark, för då hade hon troligen gått. När kvinnan är tillräckligt

nedbruten och situationen har ”normaliserats”, då kommer slaget. Ofta kan de efteråt beskriva en tidslinje och identifiera kritiska skeenden när anpassningen och normaliseringen till våldssituationen började äga rum.

Kvinnostödjarna berättar att det kan ta mycket lång tid för kvinnorna att förstå att det inte är dem det är ”fel på” utan att de levt under traumatiserade förhållanden. Man försöker också prata om hur kvinnorna definierar en bra relation, också detta efter en strukturerad metod som kallas ”jämsliddhetshjulet”.

Uppbrottsprocessen

Ett lika centralt begrepp i det kvinnostödjande arbetet som normaliseringsprocessen är uppbrottsprocessen. Att bryta upp från den destruktiva relationen och från det liv som kanske varit det enda liv man känt till under många år, kan snarare beskrivas som en process än som en enskild handling. Det faktiska uppbrottet, menar kvinnostödjarna, när man lämnar mannen, är sällan det *egentliga* uppbrottet. Det är ”tusen band som ska klippas” och vissa kommer kvinnan alltid att leva med om det finns barn med i bilden. Det rör sig också om ett *emotionellt uppbrott*; även om kvinnan har lämnat mannen så kan hon fortfarande vara ambivalent rent känslomässigt. Det kan vara fråga om en traumatisk och komplicerad känslomässig bindning till mannen som kan ta lång tid att göra sig fri ifrån.

Kvinnostödjarna beskriver att de försöker förmedla att ”alla känslor är tillåtna” till kvinnorna. Kvinnan måste få gå igenom alla olika stadier av sorg och hat men också få känna att hon tycker om den misshandlande mannen och tycker synd om honom. Det är en del av uppbrottsprocessen, menar de, och kvinnan behöver bekräftelse på att det är i sin ordning, att det hör till, att känna så.

Andra typer av stödjande samtal kan sammanfattningsvis rubriceras som *motiverande samtal*. Det kan röra sig om att försöka motivera kvinnan att söka läkare, psykologhjälp eller psykiatrisk hjälp. Det kan vara fråga om att stötta kvinnan att inte ge upp kampen om sina barn, att våga genomföra en separation eller polisanmälan.

Sammantaget kan sägas att samtalen rör sig om kvinnans dåvarande, nuvarande och framtida situation – och om hur hon vill ha det.

Vardagssamtal

Kvinnorna kan behöva komma bort ifrån hemmet och uppleva något annat, prata om något annat, menar kvinnostödjarna. Att förflytta sig till en helt annan miljö, som ett café, inbjuder till andra samtal och associationer – en stunds distraktion från en ofta kaotisk och påfrestande tillvaro. Många kvinnor är också socialt isolerade, menar kvinnostödjarna, och behöver ”komma ut” och göra något och prata om något som påminner om ett normalt liv.

Kvinnostödjare: Många kvinnor behöver bryta isoleringen, komma ut, tänka på något annat än våldet och göra något trevligt en stund.

Vägledning och rådgivning

Vägledning och rådgivning rör samhällliga rättigheter och skyldigheter men också vilka möjligheter som står till buds för kvinnorna. En avgörande del handlar om stöd och vägledning i rättsprocessen.

Stöd och vägledning i rättsprocessen

Med stöd i rättsprocessen menas stöd inför, under och efter en rättegång. Från polisanmälan om misshandel till rättegång kan det ta från några dagar till år. Kvinnostödjarna har deltagit i och stöttat kvinnor i ett tiotal rättegångar sedan projektet startade. Rättegången är dock endast en del av rättsprocessen. Ofta har kvinnostödjarna fått kontakt med den våldsdrabbade kvinnan redan innan eller i samband med en första polisanmälan.

Stöd i rättsprocessen handlar om stöd från den första polisanmälan där kvinnostödjarna kan hjälpa till genom att följa med till polisen, eller bara berätta om hur en polisanmälan går till. Att förbereda sig inför polisförhör är också en del av stödet i rättsprocessen. Dessa förhör kräver mycket av brottsoffret. Man måste kunna svara rappt och vara oerhört detaljerad, menar kvinnostödjarna, och det kan vara mycket svårt för kvinnan som ofta befinner sig i en psykiskt pressad och kaotisk situation. Kvinnostödjarna vet vilka frågor som brukar ställas och man kan tillsammans ”träna” inför själva förhöret.

I och med en polisanmälan påbörjas rättsprocessen. Kvinnostödjarna är med under hela processen – om kvinnan vill. De är med vid polisförhören innan rättegången, de berättar och förklarar hur en rättegång går till samt är extra tillgängliga strax innan rättegången (exempelvis genom att svara i telefonen på kvällstid). Det händer även att kvinnans advokat vänder sig till kvinnostödjarna och ber dem förklara för kvinnan hur man resonerar inom rättsväsendet, hur man arbetar etc.

Kvinnostödjare: De hinner inte alltid sitta ned och i lugn och ro förklara för en kvinna som behöver mycket stöd, som mår dåligt och som kanske inte har förstått. Vi kan ringa och fråga när vi tycker att något verkar konstigt, hur resonerar ni kring det här, vad beror det på och så vidare.

På själva rättegångsdagen ser kvinnostödjarna till att kvinnan kommer till tingsrätten – om hon vill – vilket kan innebära att man hämtar henne i taxi om det krävs ur säkerhetssynpunkt. Kvinnostödjarna stannar hos kvinnan under hela rättegången och fungerar som stöd för henne, både i och utanför rättssalen. Genom att kvinnostödjarna varit

närvarande under rättegången kan kvinnan ställa frågor i efterhand om vad som utspelade sig, om innebörder av uttalanden och beslut. Efter rättegången ser kvinnostödjarna till att kvinnan kommer hem och stannar hos henne en stund, om hon vill det.

Information och rådgivning

En avgörande del av kvinnostödjarnas arbete är att informera kvinnorna om rättigheter, möjligheter och skyldigheter när det gäller en rad olika samhällsområden.

Kvinnor med annan etnisk bakgrund kan behöva extra mycket stöd och hjälp när det gäller detta. De får ungefär samma typ av grundläggande samhällsinformation som flyktingar, berättar kvinnostödjarna. Även svenska kvinnor behöver dock ofta vägledning i den nya situation som ett uppbrott från mannen innebär. Ekonomisk vägledning kan röra ansökan om försörjningsstöd, bostadsbidrag etc. eller att söka fondmedel. Det kan också vara att lotsa kvinnan till kommunens skuld- och budgetrådgivare. Många av kvinnorna har även blivit utsatta för ekonomiskt våld. Mannen har tagit lån i deras namn och länsat kvinnans konton, tecknat firmor i hennes namn, köpt dyra bilar etc. En del av kvinnorna är svårt skuldsatta trots att de aldrig kommit i åtnjutande av varken pengar eller kapitalvaror. Detta är ett ganska omfattande problem, menar kvinnostödjarna.

Rådgivning och information rör även juridiska frågor kring skilsmässa, enskild vårdnad, besöksförbud, umgänge, regler kring låsbyte och kvarsittanderätt och, som tidigare nämnts, rättsväsendets uppbyggnad och funktion. Det kan också handla om hur man skyddar sina personuppgifter, så kallad sekretessmarkering. Vidare information om vilken hjälp som finns att få inom sjukvården, hur man går till väga för att byta bostad och upplysningar om stödgrupper, kvinnojouren, samtalsstöd hos psykolog och liknande.

Konsekvensbeskrivning

Begreppet konsekvensbeskrivning innefattar stödsituationer då kvinnostödjarna hjälper kvinnorna att inse vad konsekvenserna blir av vissa handlingar. Det kan exempelvis gälla umgängesfrågor. Om mannen har rätt till umgänge och kvinnan vägrar honom detta innebär det vissa rättsliga konsekvenser som kanske inte gagnar henne. Det kan röra sig om att mannen har besöksförbud men att kvinnan ändå låter honom besöka henne. Kvinnostödjarna kan peka på de rättsliga konsekvenserna av vissa handlingar.

Sammantaget kan sägas att kvinnostödjarna försöker visa att kvinnorna genom samhällssystemet har både rättigheter och möjligheter. Att det finns ekonomiska och juridiska samhälleliga skyddsmekanismer som kan skapa möjligheter att förändra situationen.

Praktisk hjälp

Det praktiska stödet är omfattande i kvinnostödsarbetet. Detta hänger samman med att stödet tar sin utgångspunkt i kvinnans egen livsmiljö och att stödet (även) äger rum på helt andra platser än socialförvaltningens tjänsterum. Nedan följer en beskrivning av olika typer av praktiska stödsituationer.

Det praktiska stödet kan omfatta *att vara behjälplig när det gäller kontakten* med myndigheter, sjukvården – såväl den somatiska som den psykiatriska, skolan, dagis etc. Det kan röra sig om att hjälpa till med ansökningshandlingar och blanketter. Det kan handla om att *följa med* till polisen, till rättegången, till handläggare inom socialtjänsten, till advokat, läkare, åklagare och att *finnas med* under möten, förhör och rättegångar. Inte sällan hjälper kvinnostödjarna till att föra kvinnans talan. Det kan också handla om att kontakta (per brev och telefon) myndigheter i kvinnans ställe för att skynda på ett ärende eller klargöra information. Att hjälpa kvinnan i myndighetskontakter kan gälla såväl den egna organisationen som skatteverket, migrationsverket och polisen.

Kvinnostödjare: Jag vet inte hur många timmar vi exempelvis ägnat åt att ringa till polisen, bara för att få tag i rätt handläggare, för att höra hur det går med ärendet. Kvinnan sitter bara där och väntar på att någon ska ringa och ingen ringer och dagarna går och veckorna går...

Genomgång av post och viktiga papper samt att systematisera viktiga dokument är också en frekvent förekommande uppgift.

Kvinnostödjarna kan behöva förklara innebörden av myndighetsbrev och annan skriftlig information i en situation som ofta är kaotisk. Ofta införskaffar man en almanacka och en pärm till viktiga handlingar som rör kvinnans situation.

Som framgick inledningsvis har de flesta av kvinnorna barn. För att göra det möjligt för kvinnorna att uppsöka läkare eller myndighetspersoner, genomföra samtalsterapi eller bara för att de behöver vila en stund, kan kvinnostödjarna *ta hand om barnen* under tiden.

Praktisk hjälp och planering inför en flytt: att forsla bort gamla möbler, inhandla möbler och packa inför en flytt är ytterligare exempel på praktisk hjälp inom ramen för kvinnostödet.

Att följa med till olika platser – allt från kriscentrum till banken – är också en del av det praktiska stödet. Platser och situationer där kvinnostödjarna träder in som följeslagare kan vara följande: vid flytt till skyddat boende eller jourfamilj, vid besök på kriscentrum, hos somatiska läkare, psykiatriker, tandläkare, advokat, migrationsverket, öppna förskolan, dagis, skolan (för att berätta vad som hänt),

självhjälpsgrupper, banken, skatteverket... vid rättegångar, hos polisen för förhör, anmälan och ansökan om besöksförbud, vid möten med handläggare inom socialtjänsten, när kvinnan behöver handla mat, kläder etc. Vad kan det då innebära, detta att följa med kvinnan?

Kvinnostödjare: Det kan vara att exempelvis följa med till ett jourhem. Det är inte så roligt att komma ensam till ett skyddat boende och inte förstå vad som händer – jourhemmet kräver också att någon från socialtjänsten ska följa med. Det har hänt att vi tagit taxi med kvinnan, hjälpt henne med alla grejer, sen åkt vidare till skolan, hämtat barnen, och sen vidare till skyddat boende. Så det har liksom varit en kedja. Och hela tiden med risk att mannen ska komma. Och sen lämnar vi över där.

Det kan uppstå situationer då kvinnostödjarna måste *hjälpa till att transportera* kvinnan och, oftast, små barn, för att skydda dem mot en man som förföljer och där det finns risk att han tar barnet. Att åka bil till sjukhus, advokat och liknande, minimerar exponering på offentliga platser och ökar kvinnans och barnets skydd.

Samverkan

Kvinnostödarbetet handlar även om att samarbeta med andra myndigheter och organisationer/personer för att förbättra kvinnans situation. En stor del av arbetet består således av att hålla kontakt med andra organ i en kontinuerlig samverkan. Samarbete sker internt med andra enheter inom socialtjänsten som socialsekreterare vid försörjningsstöds-, barn- och ungdoms- respektive vuxenenheten och familjerättssekreterare vid barn- och ungdomsenheten. Men även externt med advokat, polis, skola etc.

En huvuduppgift när det gäller samverkan, menar kvinnostödjarna, är att belysa kvinnofridsaspekten i förhållande till andra enheter inom socialtjänsten och övriga samsamarbetsorganisationer.

Kvinnornas röster

Den enkät som riktats till kvinnorna har i huvudsak bestått av ”öppna” frågor där kvinnorna själva fått formulera svaren på frågorna: vad anser du har varit till hjälp? Finns det något ytterligare som du hade behövt hjälp med? Vad hade du behövt för hjälp istället? Samt övriga synpunkter. Inledningsvis svarade kvinnorna på frågan om huruvida de *tycker att de fått hjälp och stöd* av sina kvinnostödjare. Sexton av de arton kvinnor som svarat på enkäten, svarade ”Ja, mycket” och två kvinnor svarar ”Ja, ganska mycket”. Ingen har angivit att de inte fått något stöd alls.

Utifrån dokumentationen och intervjun med kvinnostödjarna kan kvinnostödarbetet sägas vila på följande grundvalar: stödsamtal, vägledning och rådgivning, praktiskt stöd och samverkan med andra. Vad anser då kvinnorna har varit till hjälp? Utifrån vad kvinnorna själva svarat när det gäller vad som varit till hjälp, motsvaras detta i mångt och mycket av vad som tidigare definierats som ”stödsamtal” respektive ”vägledning och rådgivning” och ”praktiskt stöd”. Men – i kvinnornas svar går det också att utläsa en mer fördjupad innebörd av vad som varit till hjälp. Sammantaget rör det sig om *betydelsen av spännvidden i stödet, möjligheter till förändring, att ha någon vid sin sida, att få stöd när man behöver* och om *kvinnostödjaren som funktion och person*.

En grundtanke när det gäller kvinnostödet i Athenaprojektet är att det ska utgå från kvinnans behov i hennes egen livsmiljö. En konsekvens av detta är att det kvinnostöd som tagit form inom ramen för Athenaprojektet har en orientering både mot praktiskt och samtalsbaserat stöd. Det är just detta mångfacetterade stöd som kvinnorna tagit fasta på när de beskriver vad som varit till hjälp.

En kvinna skriver:

- Vi sitter och pratar, ibland går vi ut och fikar, äter på restaurang, gör utflykter som är väldigt viktigt för mig som ensam kvinna och bor på skyddad adress.

Det är *spännvidden* i stödet som återkommer i kvinnornas beskrivningar. När det gäller samtals betydelse, betonas detta av så gott som samtliga kvinnor. Antingen beskriver man konkret vad samtalen har inneburit eller så beskriver man att just samtalsstödet har varit det väsentliga, utan att närmare ange innehållet i det man pratat om. Men även det praktiska och konkreta stödet betonas av de flesta.

- Jag har fått otroligt mycket hjälp. Min kvinnostödjare har alltid funnits vid min sida, hon fanns där när jag behövde någon att prata med. Hon hjälpte mig även med papper (räkningar osv), hon hjälpte mig att gå till läkaren och hon fick mina problem att bli mindre.
- Fått prata ut om det som hänt. Hjälp med kontakt med socialtjänst, ringa viktiga samtal, stöd i att få bättre struktur och ordning på mina papper, skönt att få stöd och hjälp i samband med rättegången och kontakt med advokat, och hjälp att söka skyddande personuppgifter inför flytt till annan stad.

Flera av kvinnorna beskriver att kontakten med kvinnostödjaren inneburit *förändring*; man har blivit starkare och klarar av saker bättre, man har förändrat sin destruktiva livssituation.

- Tack vare kvinnostödjaren klarade jag av att ta mig ur

misshandelsförhållandet helt som jag tidigare hade försökt göra otaliga gånger men misslyckats.

- Jag känner mig starkare nu, klarar bättre att ringa svåra samtal själv.
- Jag är fantastiskt glad över att detta stöd kan ges. En utsatt kvinna kan vara otroligt ensam i en misshandel. Att få detta stöd kan förändra mycket.
- Alla råd och allt stöd. Att inte bli ifrågasatt. Att min story är sann. Förståelse att jag inte gjort fel. Tips om hur man går vidare. Jag hade inte mått så bra som jag gör nu utan [X].

Ytterligare en viktig faktor är att kvinnorna upplever att de får stödet *när det behövs*. Det kan handla om tidpunkten, som *när* man får stöd.

- Det var bra att få träffa och prata med någon insatt, med tystnadsplikt i ett *akut läge* då tankar och funderingar snurrade i huvudet likt ett jättestort kaos.

I citatet ovan beskriver kvinnan att det varit viktigt att få stöd i ett akut skede, när allt är ett ”jättestort kaos”. *När det behövs* kan också inkludera den faktiska tillgängligheten:

- [X] har för mig varit ett bra stöd under vår kontakttid. Jag har dock inte behövt så mycket stöd då saker och ting fungerat bättre än väntat privat. Men jag har känt att [X] funnits till hands både med praktiskt stöd men kanske framför allt som samtalsstöd. Det har varit lätt att nå henne då jag behövt.
- Svarar alltid i telefonen annars ringer hon upp och det är viktigt att man inte ”glöms bort.”

Det finns också en annan tolkning av kvinnornas beskrivning av att få stöd när man behöver - helt enkelt upplevelsen av *att finnas där*, vid *kvinnans sida* och att man får *stöd i alla situationer*.

- Bara vetskapen om att jag har någon bredvid min sida om jag behöver prata eller extra få stöd.
- Bara att hon har funnits där. Framförallt att man blir trodd och att man får en annan syn på sin situation gör att man kan hitta oanade lösningar och kraft att orka för sina barns skull. Jag hade tur som fick praktiskt hjälp i form av samtal med lärare och i kontakten med soc. Tror inte alla har så bra

kvinnostödjare som jag. [X] är verkligen rätt person för detta jobb.

- Att [X] har varit där när jag har behövt, följt med mig på alla möten med myndigheter.
- Att [X] alltid har varit till stöd när jag har behövt henne.
- Jag har fått otroligt mycket hjälp. Min kvinnostödjare har alltid funnits vid min sida, hon fanns där när jag behövde någon att prata med. Hon hjälpte mig även med papper (räkningar osv), hon hjälpte mig att gå till läkaren och hon fick mina problem att bli mindre.
- Att hon har funnits där när jag behövt henne. Att hon uppmanade mig att ha en almanacka och införa saker. Så det har blivit mycket mer struktur. Hjälpte mig att öppna posten.

Som nämndes inledningsvis är själva grundidén med kvinnostödet inom ramen för Athenaprojektet att finns till hands för kvinnan i hennes vardag. Detta har inneburit att stödet utspelar sig på skilda platser, ofta kvinnans hem.

- Jag tycker att det har varit så himla bra att hon kommer till mitt hem istället för att jag ska besöka någon hos socialtjänsten.
- Kändes skönt att [X] kom hem till mig.

Flera kvinnor poängterar att det faktum att kvinnostödjaren är en ”oberoende person” och inte en ”myndighetsperson” är av avgörande betydelse. Man framhåller att det har varit till hjälp att ”kunna prata med en oberoende människa”. Trots att kvinnostödjarna representerar socialtjänsten upplever man dem som ett ”oberoende” stöd, vilket kan tolkas som ett stöd på deras egna villkor, i deras egen miljö. Att kvinnostödjaren finns i kvinnans livsmiljö förstärker sannolikt upplevelsen av en icke myndighetsperson.

Några citat om vad kvinnorna i detta avseende ansett vara till hjälp:

- Bra med stöd från en person som inte är en ”myndighetsperson”. Stöd i att hitta mina egna styrkor och resurser. Hjälpte mig att våga ta annan hjälp om det behövs.
- Till exempel att kunna prata med en oberoende människa. Tack vare kvinnostödjaren klarade jag av att ta mig ur från

misshandelsförhållandet helt, som jag tidigare hade försökt göra otaliga gånger men misslycktas.

Kvinnorna har även lyft fram kvinnostödjaren *som person* som en viktig aspekt av stödet. Följande citat avspeglar detta:

- [X] var/är en jättelyhörd person. Jag tycker att hon har valt rätt yrke för att hon passar jättebra...
- En stödjande kvinna som utstrålade kraft, det inger hopp om framtiden.
- Du är en ängel för mig! Saknar dig!
- Och TACK [X] mitt "kvinnostöd" för att hon är så snäll, omtänksam och finns där för mig.
- En underbar kvinna som jag kommer kontakta om så behövs!

Kvinnostödjaren beskrivs som en person som utstrålar kraft, inger hopp, är lyhörd, snäll och omtänksam. Ett socialt stöd kan inte frikopplas från den sociala kontext inom vilket det förmedlas. Hur kvinnostödjaren uppfattas som person blir en del av upplevelsen av stödet.

Hade det behövts något ytterligare stöd?

De flesta av kvinnorna poängterar att de fått allt tänkbart stöd alternativt stöd med det viktigaste. Följande har dock framkommit som något man ytterligare behövt. Sammanfattningsvis rör det sig om önskemål om gruppträffar, (mer) transporthjälp, (mer) juridisk hjälp, större tidsflexibilitet (att träffas kvällstid), mer hjälp från polisen.

- Saknade inget då – möjligen en vidarebefordran till terapeut/psykolog i den senare delen av kontakten.
- Det pratades om gemensamma fikaträffar och resa till Kolmården men dessa blev aldrig av. Hade varit roligt att träffa andra i grupp, att ha aktiviteter.
- Hjälp med att träffa kvinnor i samma situation.
- Påputtning till kuratorträffarna.
- Hjälp med transport då körkort saknas.
- Kunde inte få någon hjälp med namnändring.

- Ev. juridisk hjälp i vissa situationer.
- Fler möjligheter att träffas utanför ”kontorstid”, eftersom jag själv arbetade dagtid.
- Skulle behövt mer hjälp från polisen. Att de skulle utrett brott istället för att lägga ned utredningar. Jag upplever att de har för klena resurser, att de inte står på kvinnans sidan, nonchalanta.

Kommentar: Vissa av dessa synpunkter och önskemål ligger utanför socialtjänstens och kvinnostödjarnas område. Bland dem som hör hemma inom kvinnostödarbetet och som är av mer strukturell karaktär kan nämnas önskemål att även kunna få, eller att få mer, kvinnostöd på kvällstid och någon form av gruppaktivitet.

Avslutningsvis kan konstateras att samtliga 18 kvinnor skulle rekommendera kvinnostöd till någon annan i liknande situation. Kvinnorna hade också möjlighet att skriva ned om de hade övriga synpunkter på kvinnostödet. Flera av kvinnorna har i detta sammanhang poängterat hur *tacksamma* de är för stödet. Här följer ett axplock:

- Är helt övertygad om att många kvinnor behöver stöd, tyvärr förstår inte alla socialsekreterare detta. Kan vara skillnad mellan liv och död. Anhöriga får lätt ”skavsår i öronen.”
- Jag tycker att det är bra att det finns kvinnostöd för att jag har saknat sådant. Själv känner jag många kvinnor som inte vågar och är illa ute men får inget stöd.
- Enligt min erfarenhet behöver man stöd, när man har levt i ett misshandelsförhållande länge.
- Absolut nödvändigt!
- Jag gör vad som helst för att ni ska vara kvar. Ni behövs. Vi är många kvinnor som behöver hjälp... tack för att ni hjälper mig.
- Jag är tacksam över att jag fått det stora stödet av [X], annars hade jag nog inte klarat det på egen hand.
- Tack för hjälpen!
- Otroligt bra insats. Trodde inte att jag behövde hjälp, är van att klara mig själv. Men utan kvinnostöd hade jag inte kommit så här långt och mått så här bra. Tack [X]!

Utifrån vad kvinnorna själva anser vara till stöd är det spännvidden, det vill säga möjligheten till ett mångfacetterat stöd som inbegriper både samtal, vägledning/rådgivning och praktiskt stöd, som haft betydelse. Vidare att kvinnostödet innebär möjligheter till förändring: en möjlig väg bort ifrån en destruktiv livssituation, en förminskning av problemen och att bättre klara av sitt liv och sina problem. Det har även varit väsentligt för kvinnorna att ha någon vid sin sida vid rätt tidpunkt och att kvinnostödjarna visat lyhördhet och omtänksamhet. Slutligen har det faktum att kvinnostödjarna befinner sig i kvinnans egen livsmiljö, en avgörande betydelse för hur kvinnorna värderar stödet.

Sammanfattning och slutsats

Den utvärdering av projektet som genomförts utgår ifrån:

- dokumentation avseende de 43 kvinnor som erhållit insatsen kvinnostöd och där kontakten avslutats inom projektiden
- intervjuer med de två kvinnostödjarna, samt
- enkäter som besvarats av 18 kvinnor.

Sammanfattningsvis kan sägas att det kvinnostöd som utvecklats inom ramen för Athenaprojektet är ett mångfacetterat stöd som innehåller stödsamtal, vägledning och rådgivning, praktiskt stöd samt samverkan med andra organisationer och myndigheter. Stödsamtal är en samlingsbeteckning för en rad samtalsområden som våldet och hur den traumatiska livssituationen påverkat kvinnan, uppbrottsprocessen och mer vardagsbetonade samtal. Vägledning och rådgivning rör samhällliga rättigheter och skyldigheter samt stöd i rättsprocessen. Den praktiska hjälpen är omfattande och innebär bland annat att vara behjälplig när det gäller kontakten med myndigheter, att gå igenom post och viktiga papper, att hjälpa till vid flytt och att följa med och stötta kvinnan i en rad olika situationer. Samverkan innefattar både interna och externa samarbetspartners och är en ofrånkomlig del av det stödjande arbetet.

I den enkät som riktats till kvinnorna framkommer att man anser sig ha fått ett mycket gott stöd. I detta sammanhang bör dock uppmärksammas att det endast är 18 kvinnor som svarat på enkäten och att det endast är dessa kvinnor man kan uttala sig om.

Utifrån vad kvinnorna själva svarat när det gäller vad som varit till stöd och hjälp, motsvaras detta i mångt och mycket av vad som tidigare definierats som ”stödsamtal” respektive ”vägledning och rådgivning” och ”praktiskt stöd”. Men – i kvinnornas svar går det också att utläsa en mer fördjupad innebörd av vad som varit till hjälp. Sammantaget rör det sig om betydelsen av spännvidden i stödet,

möjligheter till förändring, att ha någon vid sin sida, att få stöd när man behöver och om kvinnostödjaren som funktion och person.

Med utgångspunkt i vad de flesta av de 18 kvinnorna har ansett vara till hjälp, kan konstateras att det mångskiftande stödet i kvinnans egen livsmiljö varit en lyckosam satsning.